

Tai grožinēs literatūros kūrinys. Visos situācijas ir
personāžai išgalvoti, bet koks sutapims su tikrove
laikytinas atsitiktinumu.

Turinys

<i>Prologas</i>	9
1990. Viltis	11
1991. Barikados. Laisvė	75
1992. Kas dabar?	129
1993. Draugai tampa ponais	181
1994. Puota išrinktiesiems	229
1995. Didysis nusivylimas	279
1996. Valstybė kaip įmonė	333
1997. Nelaimė čia pat!	387
1998. Vėl rinkimai	435
1999. Trys devynetai	475
<i>Romano „Raudonasis gyvsidabris“ baigiamasis žodis</i>	511

Prologas

Naktis. Prieš keletą minučių sutikti Naujieji metai.

Komunistų partijos vadų kreipimasis į mažąją sovietų Latviją ir didžiąją sovietų liaudį sėkmingai išklausytas, įgudusia ranka įprastai sukinėjant tarškantį jungiklį greta ekrano.

Gorbačiovas. Michailas Sergejevičius. Gorbis. Arkangelas Mykolas su ugnies ženklu kaktoje.

Trečias kanalas... Šniokštimas... Klik, klik... Septintas kanalas... Vėl šniokštimas... Klik, klik... Dešimtas kanalas.

S novym godom, tovarišči! Su Naujaisiais metais, draugai!

Dar neseniai beveik niekas nesiklausė komunistų partijos patarškų naujamečių poterių ir šaipėsi iš Lionkos kasmetinių *sosiski srani*, nes smarkiai nusenęs, ligų kankinamas generalinis sekretorius Brežnevas dėl žandikaulio problemų pastaraisiais metais vapėjo labai neaiškiai ir negalėjo ištarti žodžių *socialističeskije srani*. Dabar Gorbačiovo kalbą išgirsti nori visi. Tiek daug naujo jis žada! Niekada anksčiau taip nėra buvę.

Pabudo viltis, kad gyvenimas pagaliau išties taps geresnis. Ar taps?

1990. VILTIS

„Bėga paskutinės 1989 metų minutės.
Kartu su jomis į istoriją nugrimzta
ištisas dešimtmetis. Prieš mus – dvidešimto
amžiaus paskutinis dešimtmetis.“

Michailo Gorbačiovo kreipimasis per centrinę
televiziją 1989 metų gruodžio 31 dieną

Naujametė naktis. Artūras

Šventimo draugų būrelyje šį kartą nebuvo. Žanetė kosti ir čiaudi. Pati būsimoji gydytoja tvirtina: gripo nėra, bet virusas tikrai. Temperatūra beveik trisdešimt aštuoni laipsniai. Koks čia dar šventimas? Jie sutinka Naujuosius metus komunalinio buto kambaryje. Du buteliai pusiau saldaus Rygos šampano jau išgerti, nedidelės švenčių vaisės suvalgytos, abu įsigudrinę net pasimyluoti, tačiau keistas nerimas širdyje netyla.

Artūras stebi nespaltoto televizoriaus ekraną. Visuose trijuose kanaluose jau iš pat ryto margoje maišalyneje pasirodo mūsiškiai ir užsieniečiai – dar neseniai supuvusio kapitalizmo estrados menininkais keikti vokaliniai instrumentiniai ansambliai ir atlikėjai. Net Maskvos centrinė televizija nusprendusi neatsilikti nuo naujojo dvelksmo visuomenėje. „Žiburėlis“ pagal *perestroikos* dvasią pervadintas į „Naktis 90“. Šalin stagnaciją – dabar vietoje įprastos baltos staltiesės ir darbo pirmūnų pokalbių vyrauja madinga vaizdo klipų estetika. Tarp dainų šoka menkai prisidengusios varjetė mergaitės, o ištikimus sovietinių patriotinių temų dainius Kobzoną ir Leščenką pakeitė neseniai buvęs andergraundas: „Mašina vremeni“, „Park Gorkovo“ ir Žana Aguzarova. Latvių atstovė Laima Vaikulė padainuoja dainelę apie šokoladuką.

Žanetė, per televizorių žiūrėdama naujamadiškai vakarietišką žvaigždžių fejerverką, saldžiai užmigusi. Jos nosis visiškai užgulta, todėl jauna moteris švokšdama kvėpuoja per burną. Ši plačiai pražiota, jos dešiniu kampučiu žemyn ant pagalvės tįsta plona seilių srovelė. Protingiausia būtų Žanetę pažadinti, duoti pipetę, kad įsilašintų į nosį „Naftizino“ ir nustotų kankintis. Vis dėlto Artūras nutaria netrukdyti mielai Balandėlei. Tegul pamiega! Miegas esąs pats geriausias daktaras.

O jaunojo vyriškio šią naktį miegas neima. Jis apsivelka džinsinę striukę su storu balto dirbtinio kailio pamušalu, čia pat Rygoje siūtus „Levi’s“ džinsus, baltus „Puma“ sportbačius, mėlyną beisbolo kepuraitę ir tyliai slenka link durų.

– Arčikai, kur eisi? – Žanetė prabunda iš miego ir pakelia galvą nuo pagalvės.

– Miegok, Žanyte! Išeisiu gatvėn parūkyti, nenoriu, kad turėtum uostyti dūmų dvoką. Gal apsuksiu mažą ratuką, o tu tuo tarpu įsilašink į nosį, nes taip sunkiai kvėpuoji, straubliukas visai užsikimšo.

– Va tavo tai tikrai straublys! Ilgai nesivalikiok! – suburba Žanetė, demonstratyviai užsitraukia ant galvos antklodę ir vėl krinta į miegą.

Jis leidžiasi laiptais žemyn. Laiptinė dvokia šlapimu. Kaip nedvoks, jei girtuokliai iš šalimais esančios kavinės ją pavertė tualetu, nes kavinėje tokio nėra. Vyriškis atidaro girgždančias paradines duris ir išeina į gatvę. Kairėje – duonos parduotuvė „Varpa“ ir kavinė „Janytis“, toliau centrinis paštas ir geležinkelio stotis, bet jis pasuka dešinėn ir kyla aukštyn nuožulnia kupra, kuri anksčiau buvo vienas Rygos smėlio kalnų.

Dievuliau mano, kokie tik buvę Kirovo gatvės pavadinimai per paskutinius šimtą penkiasdešimt metų! Gali išprotėti! Artūras apie tai neseniai skaitė straipsnį laikraštyje. Istorijos

mokslo apšėstas ųinovas ten pasakoję, kad viena ųios gatvės atkarpa kartą vadinta net *Kaisergartenstrasse*, dar vėliau buvusi *Wolter von Plettenberg Ring*. Aiųšku, skirtingais laikais, esant skirtingoms valdųioms. Artūras pats ne kartą girdėjęs sakant *Elisabethstrasse*, nors senieji rygiečiai kalbėdamiesi dažniau sulatvina į Elizabetės gatvę. Bet dabar jau kokį pusšimtį metų Elizabetė sijosą oficialiai pakeitusi į kelnes, nes sovietų laikais tapę Kirovo gatve. Tiesa, teroristo nuųudytas valdųios vyras Sergejus Mironovičius Kirovas ųia gatve niekada lyg ir nevaikųčiojęs, nors jo meiluųė buvo latvė. Savo ruoųtu, latviųkuose komunistų partijos tekstuose Kirovo tėvavardis minimas retai, nes latviųka forma „Mirono sūnus“ gali sukelti nereikalingas asociacijas su „mironio sūnumi“*. Draugas Kirovas, ir jokių tėvavardųių!

Gatvėje atrodo, lyg Artūras sparčiai artintųsi prie fronto linijos. Sproginėja, kaukia ir liepsnoja kas ųingsnį. Kooperatyvai praplėšė maiųo galą, klesti prekyba, ir buvusio deficito – fejerverkų – verslas dabar bujoja nevaldomas. Petardas, įvairias *šaudykles* ir, ųinoma, rimtesnius dalykus sprogdina taip, tarsi rytoj visiems grėstų paskutinis teismas. Juodojoje rinkoje Rumbuloje iš teisingų vyrųkų dabar galima nusipirkti net karinių signalinių raketų ir dūminių patronų. Juos vagia uostuose iš laivų gelbėjimo valčių ir plaustų. ųis arsenalas ųiąnakt be gailėsčio iššaudomas į Rygos naktinį dangų. Jis gaudžia, spragsi, liepsnoja.

Kirovo parke skamba merginų juokas. Ten linksma kompanija vaiųinasi ųampanu. Naujametis ųventimas tęsiasi. Latviai, rusai, juostelės, spalvoti konfeti – viskas margoje maiųalynėje. Jis kerta parką ir iųeina prie Latvijos Pėterio Stučkos

* Mironis (*latv.*) – numirėlis, čia ir toliau vertėjo pastabos.

valstybinio universiteto. Ant suolelio, arčiau Baltijos karinės apygardos karininkų namų, ginčijasi du petardų sprogdintojai. Vienas susijaudinęs siūlo kviesti greitąją pagalbą, kitas vynioja kruviną ranką nunešiotu šaliku ir garsiai keikiasi iš skausmo perkreiptu veidu. Artūras keliauja toliau.

Vėlyvą naktį aikštėje prie Mildos nieko nėra. Miega net tetulės, savanoriškai prižiūrinčios Laisvės paminklą. Kaip ir čekistai. Jie vis dar ganosi čia, slapta filmuodami ir fotografuodami visus besirenkančius į mitingus. Apatiniai paminklo laiptai išklibinti, vienas visai dingęs. Panašu, kad kartą juos sunkvežimiu pervažiavo koks nors išgėręs šoferiukas. Arba sniego valytuvus. O gal koks troleibusas, – ilga armonika, – prie kurio vienos dalies prikabinta antroji.

Artūras išsitraukia iš kišenės baltą ir kvapnią Vokietijos Demokratinėje Respublikoje pagamintą eglutės žvakutę su raudonu Kalėdų seneliu ant šono. Spragteli degtukas. Vėjo beveik nėra, ir menka žvakės dalties liepsnelė linksmai įsidega. Čia, šiek tiek kairiau, tarp dviejų paralelių granitinių laiptų plokščių, yra plyšelis. Kaip tik tokio dydžio, kad jame būtų galima užuovėjoje pritvirtinti žvakutę, netirpinant parafino. Patikrintas metodas! Liepsnelė virpa, bet negęsta. Jis žengteli atgal ir pažvelgia į naktinį dangų. Aukštai, virš žmonių galvų, žalia ir apsiblaususi varinė Milda ištiestose rankose laiko tris žvaigždes.

„Šią akimirką reikia ko nors panorėti, – pagalvoja Artūras. – Teįvyksta!“

– Prie visko, ką jau turiu, palikdamas devintąjį dešimtmetį, noriu pridėti dar vieną dalyką. Noriu būti laimingas, – pasako jis vario moteriai daugiau nei dešimties metrų aukštyje. – Visiškai laimingas!

Nors Artūras suaugęs ir seniai nebetiki pasakomis, jam atrodo, jog moteris, stovinti virš miesto naktiniame danguje,

jam sąmokliškai šypteli. Artūras meta žvilgsnį į paminklą ir pasuka Kalkių gatvės link.

Danguje vis pokši ir gaudžia signalinės raketos. Miesto parkuose, kiemuose ir gatvėse sproginėja petardos. Du jaunuoliai, vaikinai ir mergina, sėdi ant suolo parko, arčiau stoties ir universiteto, linksmai šnekučiuojasi, rūko ir geria iš butelio šampaną. Mergina staiga nutyla.

– Klausyk, man tikriausiai rodomi *haliukai*, – sako ji rimtu balsu, bet vaikinai tebejuokauja. – Ne, aš neplurpiu, sakau rimtai, Dzidzi! Ar matai tą bičą prie paminklo? Jis ką tik ten uždegė žvakutę ir...

– Kas atsitiko tam bičiui? Ką jis padarė? Pasakė „kar“ ir nuskrido?

– Ne, jis nenuskrido, jis tiesiog paėjo kelis žingsnius ir... pradingo!

– Hhhhh! – sušnypštė pavadintasis Dzidziu. – Gal jis pavirto nematomu vampyru, slapta atskrido čia ir tuojau iš tavo saldaus ir jaudinančio kaklo čiulps kraują!

Vaikinai priglunda prie merginos kaklo, atitraukia moherio šalikėlių ir lengvai įkanda į minkštą odą.

– Dzidzi! Tau tik viena galvoje! – džiaugsmingai sucypia mergina. – Bet aš nejuokauju, tas vyrukas iš tiesų išnyko. Paėjo kelis žingsnius link senamiesčio ir tiesiog ištirpo ore.

– Juk Naujametė naktis! – nusijuokia Dzidzi ir, merginai nespėjus nieko pasakyti, surakina jos lūpas aistringai bučiniu.

Aukščiausioji Taryba priima Latvijos SSR
konstitucijos pataisas. Jos leidžia piliečiams
jungtis į partijas ir visuomenines organizacijas,
o komunistų partiją prilygina kitoms
partijoms ir organizacijoms ir atima iš jos
įstatymų leidybos privilegijas.

Sausio 12-oji. Agentas Valis

– Galvojate, kad liaudies frontininkai dabar atneš demokrati-
ją? Naivumas! Juk jie patys yra komunistai. Pasižiūrėkite, ką
komunistai padarė valstybei! Visiška suirutė. Juos reikėtų kišti
į kalėjimą, o ne rinkti į Aukščiausiąją Tarybą. Kas išvis yra ši
Aukščiausioji Taryba? Okupantų atrauga!

Gatvių ir požeminių komunikacijų projektavimo biure po
pietų pertraukos pilnu tempu vyksta politiniai debatai. Nu-
sikalstamos komunistų partijos veiklos demaskavimas – jau
nebe naujasis arkliukas. Devyniasdešimtųjų pradžioje visi ko-
munistų šventieji vienas po kito virto purvinais velniais ap-
draskytomis uodegomis, įskaitant ir sifilitiką Leniną.

Dabar naujovė – Piliečių komitetas. Jis tvirtina, kad Latvijos
Aukščiausioji Taryba nėra teisėtas valdžios subjektas, bet 1940
metų okupacijos neteisėtas šalutinis produktas. Ak, tie prakeik-
ti svetimi žodžiai! Latvių kalba kinta tiesiog dienomis. *De jure*,
de facto, teisėtas, valdžios objektas, federacijos subjektas, de-
okupacija barška visai kaip kruša, atsimušdama į skardinį stogą.

Pranešėjas – apyjaunis, šiek tiek manieringas vyriškis
maždaug trisdešimties, elektros komunikacijų inžinierius,
raginantis kolegas ateinančią sekmadienį vykti į Latvijos ža-
liųjų partijos steigiamąjį kongresą. Jis taip ir nespėja užbaigti

kalbos, nes prasiveria durys ir pasirodo nuplikusio vyro galva. Ji lygi, spindinti ir apvali lyg kiaušinis.

– Renarai, gana taukšti. Prie telefono! Jam, tarp kitko, dama skambina.

Projektuotojas Nikolajus, dar vadinamas Fantomasu, pamerkia akį kolegoms.

Kai Renaras tekinas išlekia iš patalpos, Ana ir Lidija nusišypso viena kitai. „Oho! Pagaliau mūsų Zivtinis turi nuotaką!“

– Seniai buvo laikas, – pareiškia Lidija, – nes nuolat tarška apie tą politiką.

– Tik nesuprantu, ko jis keikia tą Liaudies frontą? Visai pasimaišė su savo Piliečių kongresu ir partijų steigimu! Po susirinkimus laksto beveik kasdien. Jei nebūtų Gorbačiovo, už tokias kalbas jau seniai Vorkutos šachtoje anglis kastų, – konstatuoja Ana.

– Ne, galima kliedėti apie Ulmanio Latviją, bet reikia būti realistais – su tokiomis kalbomis iš rusų meškos glėbio niekada neištrūksime. Tik suezinsime, ir bus blogiau. Įsivaizduok, pasakyti, kad Latvijoje visi rusai okupantai. Ar tai ne kvaila? Juk čia rusai šimtmečiais gyvena, taip pat kaip vokiečiai, žydai ir visi kiti, – pritariamai tęsia Lidija.

– Tu, Lidija, čia *nežyduok!* Tai antisemitizmas, – pataiso Ana.

Tuo tarpu gretimame kabinete Renaras Zivtinis sugriebia vyšnių raudonumo VEF gamybos telefono ragelį.

– Taip, klausau!

– Laba diena, ar čia Renaras Zivtinis? – klausia aksominis moters balsas.

– Laba diena! Atsiprašau, kas skambina?

– Šiąnakt stipriai šniokš vėjas, o lietaus debesys respubliką pasieks paryčiui, – skamba aksomas moters balse.

Jei kas nors šio pokalbio klausytųsi iš šalies, žodžiai neatrodytų suprantami. Tačiau Renaras Zivtinis, girdėdamas keistą orų prognozę, nenustemba.

– Žinoma, taip, suprantu! – atsako jis kiek įmanoma nerūpestingiau, kad skambinančioji nepajustų jį apėmusio vidinio nerimo.

– Puiku, kad mes suprantame vienas kitą, Renarai! Šeštadienį 11.30 automobilių stovėjimo aikštelėje prie Žuvies paviljono jūsų lauks geltonas moskvičius. Dešrų mašina. Valstybinis numeris 27-56 LTA. Prisiminkite: 27-56 LTA. Taigi 11.30! Šoferiukui pasakysite: „Sniegas nelaukia.“ O dabar maloniai nusišypsokite ir pažadėkite, kad tikrai atvažiuosite į svečius, ir liepkite man pabučiuoti krikštamotę.

– Taip, Ivetėle, būtinai! – saldžiai šypsodamas prie telefono improvizuoja Renaras. – Į svečius atvažiuosiu jau rytoj, pabučiuok nuo manęs krikštamotę! Viso gero!

Pokalbis nutrūksta, ir Renaras padeda ragelį.

– Kokia čia Ivetėlė? – nusišypso Fantomasas. – Murkei lyg katinas pavasarij.

– Daug žinosi, greit pasensi! – atsako inžinierius Zivtinis, vikriai prisiderindamas prie kolegės tono. – Klausyk, Nikolajau, vis tiek dar kelias valandas reikia kankintis darbe. Viršininkas iš valdybos atgrius apie ketvirtą ir draskysis, jei nieko nebebus. Gal pritiktų kokio šampo išgerti? Palydėta antra metų darbo savaitė, štai, ir priežastis surasta! Susimetam? Dedu dešimkę.

– Aš taip pat! Reikia prijungti ir merginas. – Fantomasas sukrunta, paima iš Renaro dešimt rublių, ištraukia iš kišenės dar vieną banknotą ir leidžiasi durų link. – Eisiu pasikalbėti!

Kai kolega išeina, Renaras paima lapelį, užsirašo telefonu pasakytą automobilio numerį ir paslepia švarko kišenėlėje.

Renaras Zivtinis, slapyvardis Valis, – Valstybės saugumo komiteto agentas. Šį anksčiau ramų ir net pelningą užsiėmimą paskutiniaisiais metais vadina vis negražesniais žodžiais. Į juos įdėta panieka jaučiama kiekvieną kartą, kai jie nuskamba. Jį užverbavo industrinio technikumо laikais. Per paties kvailumą. Jei kartą išsipainiojai, kelio atgal nebėra. Reguliarus bendradarbiavimas su KGB prasidėjo vėliau, studijuojant politechnikos institute. Kad skundė studijų draugus, sąžinė Renaro nekankino. Bendradarbiavimas su organais teikė kelis esminius privalumus, padedant legaliai išvengti tarnybos sovietų armijoje.

Dabar agentas Valis jau kuris laikas plaukioja žymiai gilesniuose vandenyse. Jo užduotis atsakinga. Renaras Zivtinis steigia grupes, galinčias tapti alternatyvia jėga Latvijos Liaudies frontui. Kaip besiruošiant šiai misijai instruktavo jo kuras – Valstybės saugumo komiteto majoras Imantas Atvaras, – tiks viskas, kas diskredituoja, juodina, meta šešėlį ant Latvijos Liaudies fronto.

– Reikšk nepasitenkinimą Liaudies fronto veikla! Pasakok, kad jame dirba antrarūšiai komunistai, čekistai ir smulkios nomenklatūros žuvelės, norinčios padaryti karjerą. Pabrėžk, kad pagaliau juk reikia atkurti istorinį teisingumą – Ulmanio Latviją. Kartok tai nuolat ir visur, kur tik įmanoma. Ulmanio Latvija! Keik komunistus – buvusius, esamus. Daryk tai iš visų jėgų. Neužmiršk: rusų okupantai turi nešdintis ten, iš kur atėję. Būk sąmojingas. Negailėk juokų apie *ivanus*. Žmonėms patiks. Drąsiai siūlyk apmokėti rusams geležinkelio bilietą į vieną pusę iki Pytalovo. Ne, niekada nesakyk Pytalovo! Draudžiam! Naudok ankstesnįjį latvišką miesto pavadinimą – vieną bilietą iki Abrenės. Juk tikras nacionalistas negali leisti, kad Abrenę po Didžiojo Tėvynės karo atidavė Rusijai. Koks gi ten

Didysis Tėvynės? Tai tėvynė rusams. Tau – Antrasis pasaulinis karas, okupacija, aneksija. Tavo pasakojimas turi būti tyras kaip vaiko ašara. Dėl visų latvių nelaimių kalti rusai, čekistai ir komunistai, šautuvai jiems šaudyti visada pravers.

– Ar neatsitiks taip, kad mane patį galų gale įmes už groto kaip antisovietinės grupės organizatorių, ekstremistą ir nacionalistą? – paklausė Zivtinis, apstulbintas eretiškų kuratoriaus žodžių srauto.

– Nebijok! Tau reikia parodyti įsitikinimą, kad esi tikras nacionalistas ir veiklus antikomunistas, tačiau niekada neužmiršk: tu esi mūsų žmogus jų pusėje, – nusijuokė majoras Atvaras. – Jeigu kada nors areštuos arba kils problemų, išgelbėsime. Tik pašnibždėk valdžios atstovui burtažodžius – tegul pasidomi, ką reiškia operacija „Ciklonas“. Daugiau nieko. Operacija „Ciklonas“. Ir paklausk dar kartą, jei šis nesusivoks to išsiaiškinti.

Medžioti nacionalistiškai nusiteikusius bendraminčius Gorbačiovo *perestroikos* sukury pasirodė paprasta. Telieta tik užsiminti apie tą patį nelaimingą traukinio bilietą į vieną pusę iki Abrenės, kad jie rinktųsi tiesiog būriais. Jau 1989 metų pradžioje Latvijos Liaudies frontui, sukurtam SSKP generalinio sekretoriaus iniciatyva ir palaikant nacionalistiškai nusiteikusiems latvių komunistams, radikaliam nusiteikę latviai pradėjo formuoti opoziciją. Buvęs suskirstymas – Liaudies frontas, Aplinkos apsaugos klubas, Latvijos nepriklausomybės judėjimas – kiekvieną dieną darėsi miglotesnis. Tie, kas neturėjo žodžio, bet jautėsi aktyvūs, dabar steigė naujus susivienijimus. Entuziastai, itin pakiliai kaltindami Liaudies frontą bendradarbiavimu su komunistais, net nenujautė, kad jais apsukriai manipuliuoja Valstybės saugumo komitetas ir Vyriausioji žvalgybos valdyba, panaudodama dešimtis agentų

ir regzdama toli siekiantį pragarišką planą. Ypač patikliai elgėsi jaunimas.

Laikydamasis Valstybės saugumo komiteto kuratorių instrukcijų, Renaras Zivtinis negalėjo tapti lyderiu. Jam teko pilkojo kardinolo vaidmuo.

– Tavo darbas – pasiekti, kad jie susiorganizuotų, veiktų, pradėtų galvoti apie ginklų įgijimą ir pateiktų mums narių sąrašą. Grupės turi būti nedidelės ir silpnos. Būk tylus autoritetas, vyras, kuriuo galima pasikliauti. Tavo užduotis – kurstyti tuos, kuriems už tai teks atsakyti, srebiant košę, kurią jiems padėsime išvirti pagal mūsų receptus, – mokė agentą kuratorius.

Rinkti informaciją ir užsiimti nelegalia veikla labai papras-ta. Zivtinio kišenėje visada atsiranda cigarečių pakelis pašnekovams pavaišinti. Į mitingus jis eina su plokščia metaline gertuvėle kišenėje. Bendra parūkymo pertrauka, draugiškai pasiūlytas gurkšnelis balzamėlio atriša liežuvius ir skatina pasitikėjimą. Pasėdėti susirinkime – vienas dalykas, o pasėdėti susirinkime prie Zivtinio paslaugiai parūpintos gertuvėlės – visai kitas. Renarui netrūksta ir pinigų. Juos duoda kuratorius. Pagal legendą Renaras nėra turtingas, bet gana pasiturintis. Zivtinio pajamas užtikrina dažnos *chaltūros* darbe. Norinčiųjų susitarti su inžinieriumi dėl elektros projekto privačiam namui, sodo nameliui arba vasarnamiui netrūksta. Jie už šias paslaugas mielai įteikia kliuksinčias padėkas. Zivtinio socialinė kilmė taip pat tarnauja idealia priedanga. Kilęs iš represuotos Žiemgalos buožių ir Uždauguvio prekybininkų šeimos, jis be jokios vaidybos kalba apie prarastą nuosavybę ir į Sibirą išvarytus artimuosius. Už balos Švedijoje gyvenantys giminaičiai Renarą dosniai aprūpina sovietų laikams neįsivaizduojamu deficitu: granuliuota tirpia kava, džinsinėmis kelnėmis,

madingais megztiniais, sportiniais marškinėliais su piešiniais ir elegantiškais viršutiniais marškiniais, ryškių spalvų sportiniais, vėjo nepraleidžiančiais švarkeliais ir žieminėmis striukėmis. Apsirengus Vakaruose pagamintu drabužiu, pilkai apsirengusių tautiečių fone išsiskirti nesunku. Be to, viską, kas netinka pačiam, galima puikiai parduoti pažįstamiems už didelius pinigus, išlaikant apsukraus žmogaus reputaciją. Nė vienas iš daugelio Renaro pažįstamų negalėtų net susapnuoti, kad draugauja su KGB agentu. Greičiau priešingai, Renaras viems atrodo drąsus laisvamanis ir net disidentas.

Šeštadienio rytą Renaras drebėdamas išlipa iš tramvajaus Prahos gatvės stotelėje prie autobusų stoties. Prieš nueidamas nusišlapinti į Centrinę geležinkelio stotį, surūko „Marlboro“ cigaretę. Gorbačiovo era į Sovietų Sąjungos istoriją įeis kaip visuomeninių tualetų renesansas. Prieš tai sovietiniuose tualetuose tekdavo sliūkinti ant pirštų galų, kad nesumirkytumei avalynės šlapimo balose. Dabar daugelyje jų padarytas kapitalinis remontas. Vis dėlto dėmės yra net ant Saulės – už natūralių poreikių tenkinimą šioje rėkiančiai švarioje spindinčių plytelių valstybėje reikia susimokėti. Pinigai menki, bet vis dėlto!

Galėtų taip toli neiti. Čia pat, priešais tramvajaus stotelę, boluoja autobusų stoties pastatas, bet šis dėl savo nuskurusios publikos drąsiai priešinasi *perestroikos* paskelbtiems tualetų standartams. Agentas Valis estetas. Skirtingai nuo sąžiningų sovietinių piliečių, jis net nesiruošia mokėti už šlapinimąsi. To dar betrūko? Ant stalo tualetu būdinčiosioms jis numeta penkiasdešimties rublių banknotą. Žinoma, kad jos niekada neturi tiek daug pinigų grąžai. Pačios kaltos! Tada Renaras triumfuojančiai įsikiša atgal į piniginę banknotą ir patraukia tvarkyti reikalų nemokamai. Taip jis elgiasi nuolat. Kelios

budinčiosios jau įsidėmėjusios begėdžio veidą ir gerai supran-
ta, jog Renaras taip daro tyčia, kad nereikėtų mokėti, bet ką tu
sukčiui padarysi.

Ir ši rytą tualetu budinčioji senatvišku balsu šaukia:

– *Dvadcatj kopeek!*

Renaras nusišypso ir, kaip įprasta, padeda ant stalo aptrintą
penkiasdešimties rublių banknotą.

Kaip per stebuklą nusišypso ir budinčioji ir numeta ant sta-
lo sunkią monetų krūvą, įrištą į kaproninę moterišką kojine:

– *Ja uže tebia davno ždu, oriol ti nenagliadnyj! Sorok deviat
rublej vosemdesiatj kopeek. Možeš peresčitat, tolko neobkakaisia!*

Tokio fiasko Renaras seniai nebuvo patyręs.

11.30 Zivtinis atvyksta į sutartą vietą. Šeštadieniais surasti
laisvą lopelį nedidelėje stovėjimo aikštelėje prie Centrinės tur-
gavietės Žuvų paviljono gali tik fakyras. Tačiau geltonas dešrų
automobilis, moskvičius su valstybiniu registracijos numeriu
27-56 LTA, jau laukia. Jame sėdi ūsuotas vyriškis mėlyna beis-
bolo kepuraitė. Jis nuobodžiauja ir skaito „Rygos balsą“. Ziv-
tinis prieina prie automobilio, pabeldžia į durų stiklą. Šoferis
padeda laikraštį, nuleidžia stiklą, ir Renaras pasako sakrali-
nius raktažodžius:

– Sniegas nelaukia.

– Aišku, kad nelaukia! – džiaugsmingai sujuda ūsuotasis ir
pamoja, kad Zivtinis sėstų į keleivio vietą greta jo.

– Pirmiausia nuvažiuosime pakeisti transporto. Šitam tuo-
jau nukris išmetimo vamzdis. Tikriausia čia pat, kanalo pa-
kraštyje, apvadu trinktelėjo. Kad pradėjo tarškėti! Taip, jums
sveikinimas nuo majoro Atvaro! – vyriškis pasuka uždegimo
raktelį, moskvičiaus variklis dusliai suniurzga, skleisdamas
garsus, panašius į lenktyninio automobilio riaumojimą.

– Oho! – pakraipo galvą Zivtinis.

– Taip! Ne kažin kas, taip gali apkursti!

Maždaug dvidešimt minučių jie griaudėdami važiuoja pramonine zona tarp Čiekurkalno ir Mežparko. Zivtinis šios Rygos dalies nepažįsta ir kažin ar nepasiklausęs surastų kelią į centrą.

Moskvičius, girgždėdamas stabdžiais, pririeda prie barjero. Jį pakelia vaikinai pasieniečio uniforma, ir jie įvažiuoja į uždara teritoriją. Didelėje aikštėje už betoninės sienos stovi įvairiausia technika. Nieko ypatingo. Keli autobusai, lengvieji automobiliai, krovininės mašinos, mikroautobusai. Įvairiausių markių, įvairiausios paskirties. Ant vieno šono užrašyta „Avarinė tarnyba“. Dar vieno savivarčio duris puošia užrašas „Kolūkis *Raudonasis komunaras*“. Dalis šių automobilių be valstybinių numerių.

– Stebiesi? – klausia ūsorius, pastebėjęs nustebusį Zivtinio žvilgsnį. – Nesistebėk! Kokio numerio reikia, tokį prisukame. Tai mūsų autoparkas. Skirtingos užduotys, kiekvienai sava technika. Jei manai, kad ČK* Engelso gatvės name, klysti. Ten iškaba. Tikroji ČK čia. Kalbant tarp mūsų.

Po akimirkos jie vėl kelyje. Atrodytų niekuo nepasižymintis sovietinio serijinio bobiko salonas iš tiesų pabuvojęs rimto meistro rankose. Volgos sėdynės, oda apmuštos durys ir salonas, radijo stotis ir radijas. Tokią kombinaciją matyti tenka nedažnai. Kažkas patobulinta ir variklyje. Automobilis tiesiog veržiasi pirmyn.

Kai Renaras veidrodyje nužvelgia, kaip jie prie šviesoforo palieka toli už nugaros kelių karalių – vyšnių raudonumo lygintuvą, kaip žmonės vadina išskirtinį automobilį „Lada Samara“, vairuotojas tik nusišypso.

* Rusijos ypatingoji komisija (Vserosijskaja črezvyčainaja komissija).

– Forsuotas variklis pralenks bet ką! Tegul net negalvoja bėgti. Ramiai ima du šimtus kilometrų per valandą. Gali ir greičiau, bet nėra buvę reikalo.

Vairuotojas apie galutinį tikslą nieko nesako, o Renaras ir neklausia. Juk abu profesionalai. Automobilio salone iš pradžių viešpatauja tylą. Vis dėlto greitai atsiranda tema, galinti juos suvienyti. Pasirodo, abu praėjusį rudenį stadione žiūrėjo istorines ledo ritulio rungtynes Rygos „Dinamo“ – Vašingtono „Capitals“. Sovietų mėgėjų ir NHL profesionalų dvikova baigėsi 2:1 amerikiečių naudai. Tai priežastis išsiaiškinti, jog vairuotoją vadina Vladimiru, ir rimtai paverkšlenti, kad jo bendravardis Vladimiras Jurzinovas, rygiečių treneris, su kuriu ši komanda prieš dvejus metus iškovojo SSRS čempionato sidabro medalius, dabar treniruoja konkurentus Maskvos „Dinamo“. O Artūras Irbė vartuose kaip siena!

Kai pokalbis išsenka, Vladimiras įjungia radiją. Ką tik pasibaigusios žinios, ir aktualijų laidoje skamba siužetai apie pasiruošimą kovo 18-osios rinkimams į Latvijos Sovietų Socialistinės Respublikos Aukščiausiąją Tarybą. Nors žodžiais ir nepasakyta, reportaže juntama įtampa tarp Internacionalinio darbo žmonių fronto, arba Interfronto, ir Liaudies fronto bloko kandidatų. Jie pravažiuoja Jūrmalą ir žvejų kaimus, pralekia pro sovietų išvaduotojams skirtą paminklą. Kažkas sugalvojęs ant postamento pastatytą tanką išpuošti gėlėmis, ir dabar jis primena margą Velykų kiaušinį, o ant jo šono puikuojasi užrašas „Svirplys“. Po to visureigis iš kelio, vedančio į Ruoją bei Kolkos ragą, nusuka kairėn ir leidžiasi Tukumo kryptimi.

– Greitai būsime vietoje. Objektas nebe toli, – sako Vladimiras.

Už kelių kilometrų Renaras Zivtinis pastebi, kad vieną kelio pusę nuo likusio pasaulio skiria nepastebima spygliuotos

vielos tvora. Ji kilometrais tęsiasi per mišką, krūmus, taip pat per pievą, kurią skelia pilka asfalto juosta.

„Keista! – pagalvoja jis. – Joks kolūkis tokios prabangos sau leisti negali, be to, į ganyklas čia ir nepanašu.“

Visureigis sumažina greitį, įjungia kairiojo posūkio signalą ir įvažiuoja į nepastebimą šoninį keliuką. Iš pradžių atrodo, kad jis ves į kokią nors fermą ir bus smarkiai duobėtas, kaip įprasta Latvijos kaime. Vis dėlto ne, už kokių trisdešimties metrų giliau miške vėl prasideda asfaltas. Dar po akimirkos jie sustoja prie užkardo ir kontrolės punkto. Iš jo išeina sargas. Vairuotojas parodo Valstybės saugumo komiteto pažymėjimą ir rusiškai sako: *Nas užė ždut!*

Barjeras pakyla, ir jie tęsia kelionę per tamsų eglyną. Maždaug už kilometro automobilis sustoja prie neįprasto dviejų aukštų pastato. Jį projektavęs geras architektas, pastatas stovi vaizdingos ežero įlankos pakraštyje. Šioje vietoje medžių nėra. Tikriausiai vasarą saulė čia, miško užuovėjoje, tingiai atspindi vandenyje.

– Atvykome, – praneša ūsuotasis. – Objektas „Poilsio namai“. Išlipk, tavęs laukia. Įeik drąsiai pro paradines duris.

Diena vėsi, bet sniego kol kas nėra. Renaras nuspaudžia masyvią žalvario rankeną. Sunkios durys atsidaro nelauktai lengvai. Jis įeina į medžiu išdailintą vestibulį ir kampe prie durų mato drabužių pakabą. Renaras nusivelka Aliaskos stiliaus vėjui nepralaidžią striukę ir pakabina. Tą akimirką prasisveria dar vienos durys, ir pro jas įeina besišypsantis majoras Imantas Atvaras.

– Sveikas, Renarai! – jis spaudžia agento ranką ir pakvimpa geru konjaku. – Atleisk už maskaradą, toks mūsų darbas! Su tavimi židinio salėje tuojau kalbėsis pulkininkas iš Maskvos. Aš jus supažindinsiu ir paliksiu dviese. Papasakosi jam

viską apie savo dalyvavimą operacijoje „Ciklonas“. Atsakinėk drąsiai tai, ką pasakojai man: kaip organizuoji grupes, kokius žmones įjungti, kokiais metodais. Viską! Maskvos draugai tavo darbą labai vertina, jei jiems patiksi, plaukiosi daug gilesniuose vandenyse.

Įsidėmėjęs vos pastebimą agento akių vyzdžių išsiplėtimą tą akimirką, kai tariami žodžiai „jei jiems patiksi“, kuratorius viduje nusišypso, bet nieko nepasako. Iš pakabintos Renaro striukės kišenės žvangėdamas išdrimba maišas su viešajame tualete išduotais keturiasdešimt devyniais rubliais ir aštuoniasdešimčia kapeikų.

– Ar laisvalaikiu apiplėšinėji gazuoto vandens automatų? – garsiai nustemba majoras Atvaras.